

LES MOTADES DE SAIDÍ

Màrio SASOT

Los renoms o malnoms, tant de tipus personal com familiar, però especialment aquests darrers, són d'un ús molt comú a les petites comunitats, fins i tot més coneguts entre els habitants d'aquestes poblacions que els mateixos cognoms oficials.

El cas de Saidí no n'és, doncs, cap excepció. Però sí caldria dir que les motades conserven en aquesta vila, encara avui, una extraordinària vitalitat.

A. NOMS PROPIS

Els més abundants són, com potser no podia ser d'altra manera, els noms de persona, destacant l'existència d'abundants motades femenines, cosa que xoca amb el caràcter patriarcal i patrilíneal de les famílies rurals. Així tenim: *la Tonya, Felipa, Tonyeta, Tomassa, la Rosa, l'Esperanceta, Maria La Fonda, la Valera, Mangüela dels Bous, Soledat, etc.*

Més nombrosos són encara els noms propis masculins utilitzats com a noms de casa. L'ús lingüístic i idiomàtic és molt variat. Ens trobem diminutius com *Miquelet, Jaumet, Andrevet, Josepet, Pedronet, Paulico, Francisquillo*; augmentatius com *Pedron, Miquelon*; abreviatures com *Txelo, Txela, Nelo, Nela, Pòlit, Lejandro, Lejandret*; noms castellans com *Gerardo, Marcelino, Jorge, Elías, Cándido, Modesto, Adolfo, Aurelio*, o catalans com *Magí, Jordi, Pelai, Josep, Ba(p)tiste, Colàs, Rafela* i altres aragonesos o de transició com *Tonyo, Tonya, Paulo, Miguelo, etc.*

L'existència entre les motades de noms propis en català, en proporció molt més abundants que els que fins ara s'utilitzen dins la antroponímia personal, majoritàriament castellanitzada, ens indica que fins les primeres dècades d'aquest segle s'utilitzaven molts més noms propis catalans que avui en dia.

B. NOMS D'OFICIS

És aquesta un altra important vessant dels renoms saidinencs. Els típics oficis menestrals medievals tenint cabuda dins aquesta extensa llista: *Fustero, Pastisser nou, Metge, Provincial, Barber, Guardicioner, Relotger, Artolà, Enciamer, Barquer, Carnicer,*

Ferrer, Sillero, Bicicliste, Forner, Casiller, Ferrera, Ferrereta Pastora, Filadero, etc. són noms de famílies assenyalades durant generacions per la seua professió, actual o passada. D'altres com *Cocona* o *Faricoquis* recorden potser antigues feines de rebosteria que es devien fer al forn de la localitat.

C. NOMS RELIGIOSOS

Curiosament apareixen dins del conjunt de les motades de Saidí unes quantes referides a oficis o advocacions religioses: *Cartujo, Mossèn, la Monja, Monjo, Santa, Santeta*, i algunes, de tipus narratius, amb clara connotació irònica: *Enganya-rectors*.

D. COGNOMS

Alguns cognoms oficials traspassen l'àmbit familiar i esdevenen motades que perviuen més enllà de la permanència del cognom. *Descarrega, Cabassers*, (també nom d'ofici), *Bringuer* (Abreviatura de Berenguer), *Longan, Seuma, Salillas, Urbes, Cartagena, Sierra, Maranya, Pico* (el cognom era Picó), *Calavera, Panadès, Sorolla, Garcia* (dit amb fonètica catalana), etc.

E. TOPONÍMICS

Molt sovint els renoms, i molts cognoms, servissen per a designar l'origen geogràfic de famílies que arriben al poble des d'altres poblacions o regions, pròximes o llunyanes.

Molts d'aquests mots contenen el sufix adjectiu típic dels toponímics: *Granadina, Havanero, Rondenyó, Montanyesos, Vitorià, Chesa* (en aragonès, ciutadana de la vall d'Hecho. Altres presenten una sufixació atípica: *Vallobaro, Vallobara, Vitorio, Caparrero* (popularment dit dels originals de Vilella). Un tercer grup indica l'origen de la família amb el topònim pur: *Cartagena, Sena, Villella, Villedeta, NYinyola* (De Linyola), o més genèrics com *Paissano, Manyos*.

F. ADJECTIUS

Els adjectius en les motades saidinenques designen, a voltes, qualitats físiques o d'imatge: *Xato, Llarg, Coix, Surdo, Sord, Xollat, Peladet*.

Altres, colors: *Blanco, Roio, Roig, Moreno, Morena*.

Altres, qualitats morals o de caràcter: *Tossut, Sec, Seco*.

G. SUBSTANTIUS

Tenim noms referits al *cos humà*: *Mano, Manetes, Pates, Metxo, Pantxeta, Melic*.

Geònims: Casilla, Castell, La Punta (del carrer), Taberneta, (ca) Bassa, La Mural·la, del Barranc.

Objectes domèstics: Campanilles, Marmita, Marmiteta, Telet, Putxero, Regadera.

Noms d'animals: La Rana, Colom, Perdigano, Roquerol, Caponet, Neueta (infantil, d'egüeta, egua petita). Bep (onomatopeic de una casa dedicada a la carnisseria i la ramaderia ovina).

Aliments: Farinetes, Pessol-Pessolet, Sopetes, Faricoquis.

H. IRÒNICS, SATÍRICS

Hi ha algunes motades que, amb menys o més fortuna, tracten de reflectir algun defecte o peculiaritat de la gent, trauen partit d'una frase o paraula dita pel mateix 'motat' o condensen narrativament alguna anècdota graciosa que hauria succeït en un temps poc o molt remot a algun ascendent d'eixa família.

Així, tenim mots com *Txulets*, per a recordar a algun avantpassat que xiulava molt o que venia xiulets.

François (Fransuà), per a parafrasejar un senyor que va emigrar a França i que quan va tornar volia que li diguessen el seu nom en francès.

Txapi, perquè un dels fundadors d'aquesta família deia de si mateix que cantava millor que Ruperto Chapí.

Enganya-re(c)tors, referit a una persona a la casa del qual va haver d'anar el capellà diverses vegades per a donar-li el viàtic i no acabava de morir-se mai.

Enganya-rajoles, dit d'una persona coixa que mai trepitjava la rajola esperada.

I. DESPECTIUS, ESCATOLÒGICS.

El tema escatològic i els noms amb connotacions sexuals, elements clàssics de la literatura popular carnavalesca des de l'Edat Mitja, queden també adherits a les motades locals.

Amb més o menys acceptació per part dels interessats, trobem a Saidí noms de casa com *Cagat, Pixat, Petorro, Catxolo*,¹ *Cotxolona*.²

J. DE POSSIBLE ORIGEN MUSULMÀ.

A l'entorn del carrer La Lluna —segons l'historiador i antic capellà de Saidí, Francisco Castellón Cortada, el nucli urbà on s'agrupaven les cases dels musulmans— podem trobar noms de casa com *Raja, Jonabada, Txono, Txona, Catalo, Gabassa, Menaixo, Cristiana*.

K. DE DIFÍCIL ADSCRIPCIÓ.

Després hi ha altres motades amb sufixos que suggereixen menyspreu o burla irònica però amb arrels indescifrables, al menys per l'humil autor d'aquest treball: *Torrut*, *Tumbarro*, *Canyuro*, *Telerajo*, *Catalino*, *Caltera*, etc.

En definitiva, tot un seguit de denominacions on s'observa el caràcter àcid, irònic i tendre de la gent d'estes terres del Baix Cinca i on romanen fórmules catalanes, i aragoneses de sufixació i tractament de patronímics, gentilicis i topònims que avui dia s'han anat perdent sota el pes del predomini del castellà com a única llengua oficial. Al mateix temps, aquestes motades, com a moltes altres de molts altres pobles, són un testimoni de costums, hàbits culturals i feines avui dia també desaparegudes, així com d'històries passades que ningú d'altra manera les recordaria.

NOTES

- ¹ En la parla local de Saidí, *catxar* significa realitzar l'acte sexual.
- ² A Saidí, *cotxó* és la denominació vulgar de l'òrgan sexual femení.